

Lila Abu-Lughod (ed.), *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*, Princeton University Press, Princeton, 1998, 300 pp.

בשלהי המאה הקודמת החל בקרב חוגים אינטלקטואליים גל ביקורת על ה'מודרניות' ששלטה בשיח האינטלקטואלי העולמי לאורך כל המאה העשרים. חוקרים מדיסציפלינות אקדמיות שונות ומגוונות כמדעי החברה, מדעי הרוח, תולדות האמנות וחקר התרבות החלו להתמודד באופן ביקורתי עם מה שכונה 'פרויקט המודרניות' ולחקור את צדדיו הפחות פרוגרסיביים והפחות משחררים, תוך ניסיון להימנע מפילה ברשת ה'אנטי-מודרניות' שנתפשה כחזרה למסורת. שאלה מרכזית שעלתה בדיונים הללו היתה כיצד אפשר לבקר את פרויקט המודרניות בלי לוותר על ההנחות המשחררות וההומניסטיות העומדות ביסודו, שכן הביקורת ההולכת ומתרחבת ערערה את הנחות היסוד של המודרניות ויצרה אידה תוססת ופלורליסטית, אשר הקולות החדשים שנשמעו בה האירו את פניה האפלים של המודרניות (Bozdoğan & Kasaba 1997: 3). גם 'פרויקט המודרניות' של ראשית המאה העשרים במזרח התיכון בכלל, והשיח על מעמד האישה בפרט, נמצא בשנים האחרונות תחת מתקפת ביקורת. זו מונהגת בדרך כלל על-ידי חוקרים מקומיים, המצביעים על הפנים השליליים של פרויקט זה ועל המקורות המקומיים של תהליכי השינוי שהתרחשו באזור במהלך המאה העשרים. השאלות המרכזיות של פרויקט המודרניות במזרח התיכון נוגעות לדיכוי מוסלמי/מערבי, מסורת/מודרני וקולוניאליזם/פוסט-קולוניאליזם, שבהן נתפשת המודרניות כמערבית ואילו המסורת כמקומית ואותנטית.

במאמר "הפרויקט של המודרניות ונשים בתורכיה", המופיע בקובץ שעוסק בפרויקט המודרניות בהקשרו התורכי, מדגישה המחברת ישים אראט (Arat) את מרכזיותה של האישה בגל הדיונים על המודרניות בתורכיה, ומשווה את ההבניה של האישה הכמאליסטית עם הביקורת הפמיניסטית (התורכית) החדשה על הבניה זו. לדעתה, הביקורת הפמיניסטית מייצגת את מעברן של נשים תורכיות ממעמד של אובייקטים של רפורמות כמאליסטיות פטרנליסטיות, "שהעניקו להן זכויות", למעמד של נשים הדורשות להיות סובייקטים בחייהן שלהן. אראט מסרבת להציג

את שני 'סוגי' הנשים הללו במושגים נוגדים ורואה בפעילות הפמיניסטית התורכית של שנות השמונים עדות לעוצמת פרויקט המודרניות של הרפובליקה התורכית. היא טוענת, כי על־אף הביקורת שהן מותחות על הרפורמות הכמאליסטיות, נשים אלה, בחיפושן אחר אוטונומיה ובאמונתן בזכויות אוניברסליות, תורמות למעשה למדינה החילונית, הליברלית והדמוקרטית מיסודה של ההתמערבות הכמאליסטית. מאמרה של אראט מראה כיצד במקום שבו נהוג היה לראות ניתוק ופער קיימת למעשה המשכיות, שכן את הביקורת הפמיניסטית האסלאמיסטית על הרפורמות הכמאליסטיות יש לראות כהמשך שלהן ולא כהיפרדות וכחזרה למסורת.

הקובץ *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East* בעריכתה של לילה אברלור'וד (Abu-Lughod) הוא דוגמה נוספת לספרות הביקורתית על פרויקט המודרניות במזרח התיכון, בהקשרה הפמיניסטי. ייחודו בגישה החדשה של המחקרים הכלולים בו לנושאים הנדונים, שחלקם מוכרים וחלקם חדשים, ובהדגשה החדה של הדואליות של המודרניות בכל הנוגע לנשים. "לאן שלא מסתכלים," אומרת אברלור'וד, "רואים את המורכבות של רעיונות ופרקטיקות אירופיים, רבגוניים ככל שהיו. אך למרות ההשאלות והחיקויים אפשר לראות גם את ההבדלים [הנובעים] מהשוני שבין הרעיונות והמנהגים הזרים לבין אלה המקומיים" (עמ' 20).

הקובץ עוסק בשלוש מדינות: מצרים, איראן ותורכיה. רוב המאמרים עוסקים במצרים, ואילו בתורכיה עוסק רק הפרק 'אחרית דבר'. מבחינת הזמן מחולק הקובץ לשלושה חלקים: המאה התשע-עשרה, ראשית המאה העשרים ושלהי המאה העשרים. החלק הראשון, שכותרתו 'כתיבה מחדש של התחלות פמיניסטיות: המאה התשע-עשרה', דן בראשית הרעיון הפמיניסטי במזרח התיכון ומביא שני מאמרים המתארים שינויים שהתרחשו בחיי נשים במצרים בתקופה זו. החלק השני, שכותרתו 'אמהות, רעיות ואזרחיות: המעבר מן המאה התשע-עשרה למאה העשרים', כולל שלושה מאמרים העוסקים בשינויים שהתרחשו בתפקידי נשים, בעיקר בתחום הביתי, באיראן ובמצרים, ובקשר שבין השינויים הללו ובין הרעיון הלאומי ובניית האומה המודרנית. החלק השלישי, שכותרתו 'אסלאמיזם, מודרניזם ופמיניזם: שלהי המאה העשרים', מביא שני מאמרים העוסקים ביחסים המורכבים שבין הפמיניזם לבין האסלאמיזם, ורק אחרית הדבר עוסקת, כאמור, בנושא הנשים ופרויקט המודרניות בתורכיה.

העורכת כותבת, שהקובץ עוסק בשלושה עניינים עיקריים: 1. האופן שבו היו נשים בעולם הפוסט-קולוניאלי לסמלים של זהות וחזון עבור החברה והאומה; 2. האופן שבו השתתפו נשים בדיונים ובמאבקים החברתיים, כאשר הפמיניזם נהפך לנקודת התייחסות שאי אפשר לחמוק ממנה; 3. הדרכים המורכבות שבהן

משתלבים המערב ורעיונות הקשורים בו – אלה שנתקבלו מיד, אלה שנדחו ואלה שתורגמו – בפוליטיקה המגדרית העכשווית (עמ' 3). בפרק המבוא עוסקת העורכת בשני מושגים מרכזיים העולים בספר: מודרניות ופוסט-קולוניאליות. הפרק, הארוך למדי, סוקר את המאמרים השונים תוך הדגשת ההערכה מחדש שהם עורכים לפרויקט המודרניות בהקשרן של נשים. לדעת אבר-לור'וד, החידוש שבמאמרים המופיעים בקובץ הוא בכך שהם אינם נוקטים גישה המאשרת תמיד את המודרניות, אלא תוהים האם היא לא העמיקה את הבדלי המעמדות בין נשים והפכה את נשי הכפר ומעמד הפועלות לנחותות. יתר-על-כן, המאמרים גם מצביעים על כך, שסוגים של פמיניזם שהיו קשורים למודרניות במזרח התיכון הכניסו לחברות שמדובר בהן צורות חדשות של כפיפות מגדרית (עמ' 5-13).

שאלה נוספת העולה במבוא, ואשר לדברי אבר-לור'וד מטרידה ביותר את חוקרי המזרח התיכון, נוגעת ליחסים שבין המודרניות ובין המערב בהקשר קולוניאליסטי וסמיקולוניאליסטי. ההבחנה בין מודרניות למסורת נתפשה בהקשר המזרח-תיכוני כמקבילה להבחנה שבין המערב (המודרני) למזרח (הלא-מודרני). לכן אחת השאלות המרכזיות בשיח על המודרניות במזרח התיכון היתה כיצד אפשר להיות מודרני בלי להיות מערבי. בדיונים ובמאבקים שהתפתחו סביב השאלה תפסו הנשים מקום בולט, ועניין זה עולה שוב ושוב במחקרים שבקובץ (עמ' 13-14).

כאמור, המאמרים שבקובץ מדגימים הן את הכפילות של ההשפעות המערביות והמקומיות על השיח והעשייה הפמיניסטיים במזרח התיכון, והן את התוצאות השליליות של פרויקט המודרניות על נשים אשר לכאורה אמורות היו לצאת נשכרות ממנו. להלן כמה דוגמאות.

אחד המאמרים המרתקים בקובץ, מאמרה של מְרֻאָת האַתֵּם (Hatem), הנקרא "דמעותיה של עאאשה תימור (Taymur) וביקורת השיח המודרניסטי והפמיניסטי על מצרים במאה התשע-עשרה", עורך פירוק והבניה מחדש של ההיסטוריוגרפיה שעסקה בחייה המקצועיים והאישיים של המשוררת המצרית עאאשה תימור. המחברת טוענת, שרוב המחקרים על חייה של תימור התמקדו בשנות ילדותה ובתמיכת אביה בשאיפתה להשכלה ספרותית, כתנאי מקדים להפיכתה למשוררת מצליחה בבגרותה (עמ' 74-75). הטענה שהציגו מחקרים אלה היתה, כי במקרה של תימור קיימה המודרניות את הבטחתה, שכן הסכמתו של אביה לוותר על חינוכה המסורתי לטובת השכלה ספרותית היא שאפשרה לה להיות למשוררת. המחברת מציעה קריאה שונה של ניסיונה של תימור. הקריאה שלה מבוססת, לדבריה, על דיון מאוזן ועל רה-קונסטרוקציה של ניסיון ילדותה של תימור ושל ניסיונה כאישה בוגרת. לפי המחברת, דווקא לבתה של תימור תוּחִידָה (Tawhida) ולמורותיה היה תפקיד חשוב בכך שהשלימה את השכלתה הספרותית ונעשתה משוררת. קריאה זו

נוגעת בדברים שהשיח המודרניסטי והשיח הפמיניסטי שתקו בנוגע אליהם. במקום הנראטיב הגברי, שהדגיש את עוצמת הגברים ולא נתן את דעתו לתרומתן של הנשים לשמירתם או לשינויים של תפקידי מגדר, מציעה המחברת נראטיב שונה, המבוסס על משמעות השינוי לנשים. בחלקו הראשון של המאמר היא מראה, שהשכלה שתימור זכתה לה בצעירותה לא היתה מהפכנית, כפי שטענו הן ההיסטוריונים המודרניסטים והן הפמיניסטיות, שכן על-אף הצלחתה בלימודים בילדותה נישאה תימור בגיל צעיר, והאחריות הביתית שהוטלה עליה בעקבות נישואיה ולידת ילדיה הקשתה עליה לעסוק בתחומי התעניינותה הספרותיים. בשלב זה של חייה נקטעה אפוא הכשרתה הספרותית, והאתגר הצנוע שהציבו לימודיה לפני החוקים הפטריארכליים נכשל.

בחלקו השני של המאמר מתארת המחברת כיצד חזרה תימור לעיסוקיה הספרותיים כאשר בתה הגיעה לגיל שתיים-עשרה ולקחה על עצמה את הטיפול בבית ובמשפחה, וכיצד הכה בה מות בתה בגיל שמונה-עשרה. היא מתארת את רגשי האשם של תימור על מותה של הבת, את שרפת כל יצירותיה מן התקופה ואת התאבלותה על בתה בשבע השנים שלאחר מותה. במקביל מתארת המחברת את תפקיד מורותיה של תימור בהתפתחותה הספרותית ומראה כיצד הגזימו השיח המודרניסטי והשיח הפמיניסטי בתיאור תמיכתו של אביה, כיצד הציגו את אמה באור שלילי וכיצד שמרו על שתיקה בכל הנוגע לתרומתן של בתה ומורותיה להצלחתה המקצועית. התוצאה היתה תיאור גברי, שהפחית מערך הנשים והתעלם מתרומתן לשינוי החברתי בכלל ולהצלחתה של תימור בפרט. השיח הזה גם לא נתן ביטוי לתקופה שבה היתה תימור אם ורעיה במשרה מלאה, והתייחס אל היותה משוררת כאל הישגה הגדול ביותר.

האתם מדגישה, כי אובדן בתה שימש לתימור תזכורת על המחיר האנושי של הזנחת הנשיות והפונקציות הטיפוליות של האישה (תימור האשימה את עצמה בכך שלא הבחינה בבריאותה המתדרדרת של בתה ומכאן שגרמה כביכול למותה). היא טוענת, כי נשים שאפתניות נדרשו על-פי התפישה המודרניסטית והפמיניסטית להיות כמו גברים, כלומר להזניח את התחום הביתי, אבל "קשה לראות את הסידור הזה כמקדם שוויון וחירות לנשים... נשים היו חופשיות לבחור רק להיות כמו גברים, ואם עשו זאת הן היו צריכות להתכחש לשינוי המגדרי שלהן" (עמ' 68). אולם מסקנה זו בעייתית בעיני, שכן דומני כי במקרה זה מנתחת המחברת את החברה המצרית של המאה התשע-עשרה בכלים של חשיבה פמיניסטית בת המאה העשרים. האומנם היה סיועה של תנחידה לאמה בטיפול בבית ובילדים כה יוצא דופן? הרי בתקופה שבה מדובר, כמו בתקופות אחרות, היה מקובל שבנות צעירות מסייעות במטלות הבית, ולכן קשה לראות פה 'ניצול' של תימור את בתה לטובת הקריירה הספרותית

שלה. נראה לי, כי תרומתה של האתם לסיפורה של תימור היא בדקונסטרוקציה של ההיסטוריוגרפיה אשר תלתה את הצלחתה של המשוררת באביה וכליברליות שהפגין כלפי חינוכה והשכלתה. בנוסף לכך, באמצעות האור החדש שהיא שופכת על סיפורה של תימור, היא מדגימה את אחת מהנחות היסוד של הפמיניזם העכשווי, קרי, שהצלחתה של אישה בתחום הציבורי תלויה בדרך כלל בתמיכתה ובסיועה של אישה אחרת ולא בזו של גבר.

החלק השני של הספר, המתייחס לשלהי המאה התשע-עשרה ולראשית המאה העשרים, כולל שלושה מאמרים העוסקים ב'שאלת האישה' במסגרת השיח הלאומי. מאמריהן של נג'מאבאדי (Najmabadi) על הפיכתה של עקרת הבית האיראנית ל'מנהלת משק הבית', ושל שאכרי (Shakry), העוסק בהתמקצעות תפקיד האמהות במצרים כחלק מהתפתחות האמה, הם מעניינים ואינפורמטיביים, אך אינם חורגים מהטענה ה'ישנה', שהשיח על שאלת האישה במזרח התיכון בתקופה הנדונה היה תועלתני ומגויס לטובתה של האמה. חשיבותם היא בהדגמת הצדדים המגבילים, לצד הצדדים המשחררים, של המודרניות בחייהן של נשים איראניות ומצריות.

יוצא דופן בחלק זה הוא מאמרה של מרילין בות' (Booth), "החיים המצריים של ז'אן ד'ארק", המנסה לענות על השאלה מדוע זכתה דווקא ז'אן ד'ארק לכל-כך הרבה תשומת-לב בעיתונות הנשים במצרים של ראשית המאה העשרים. התשובה נמצאת לדעת בות', באשכול של דימויים שמצביעים על כך שדמותה יכולה היתה לייצג זהויות מיובאות, שנגעו לעניינים שעמדו על הפרק ולמאבקים המקומיים באותה תקופה. היא היתה יכולה לסמל את הפעילה האנטי-אימפריאליסטית בשירות האמה המתהווה, את המאמינה האדוקה שהקדישה את עצמה לפעולה למען האמה, את האיכרה שפעילותה היתה מכרעת במאבק הלאומי ואת האישה הצעירה שהיה עליה לפשר בין החובה לאמה לבין החובה למשפחה. הצלחתה של ז'אן ד'ארק כסמל או כדימוי לשלב בין נאמנויות וזהויות שונות היתה המפתח לפופולריות שלה. המחברת קוראת מחדש את הביוגרפיות של ז'אן ד'ארק, אשר התפרסמו במצרים בין 1879 ל-1939, מנתחת כיצד התאימה הגיבורה המערבית לנושאים המקומיים ובוחנת את ההדגשים ואת הרטוריקה בטקסטים שהבנו אותה כמתאימה לצריכה מקומית, הדגשים שקידמו לדבריה גם סדר יום לאומי ליברלי וגם סדר יום פמיניסטי.

חלקו האחרון של הספר, העוסק במאה העשרים, מביא שני מאמרים, אחד על איראן והשני על מצרים, המדגימים באופן משכנע הן את תוצאותיו ההרסניות של פרויקט המודרניות לנשים והן את השורשים המערביים של מה שנתפש כמענה המקומי והאותנטי של הנשים לפמיניזם מבית מדרשו של המערב, קרי: הפמיניזם האסלאמי. מאמרה של סאליבן (Sullivan), "מתחמקות מהפמיניסטי, מנצחות את המודרני? טרנספורמציות באיראן במאה העשרים", המבוסס על ראיונות שערכה עם

נשים איראניות, דן בפרדוקסים של המודרניות ובריאקציה שהמודרניות, בהקשרה המגדרי, מעוררת לאורך נקודות היסטוריות קריטיות באיראן של המאה העשרים: המהפכה החוקתית של 1905, התקופה הפהלווית (1925-1979) והתקופה שאחרי המהפכה האסלאמית ב-1979. המאמר מתאר את סבלן של נשים כפריות שקיבלו השכלה מודרנית בפנימיות - כיצד נקשרו ברעלויותיהן למיטותיהן הדוקטוריות לכל תיפולגה מהן ומשום שלא היו רגילות לישון במיטות כאלה) וכיצד סבלו בשוכן הביתה אל משפחותיהן - והכל למען המטרה של חינוך לקראת זכויות וחירויות מתקדמות. המאמר מציג את המודרניות ואת צדה הפחות יפה, את כוח הרציונליזם ואת המימד המשעבד שלו, את ההבניה המחודשת של זהות הנשים ואת אובדן הזהות הקהילתית - הוא מציג את המודרניות כפרויקט שכרה את קברו שלו.

סאליבן מדגימה כי למודרניות תוצאות בלתי צפויות. היא אומרת, כי המודרניות היא "עסקת חבילה של אג'נדות נסתרות, שלה מתנגדים, באופן מפתיע, אלה המוצאים דרכים להכניס חוויות חדשות לחבילה הישנה. החוויות החדשות הללו הן הגיגדים שאותם הרה המודרניות" (עמ' 236). וכשם שהתינוק הנוול בתום ההריון הוא יחיד ומיוחד, כך הדבר גם בחיי הנשים באיראן - הן אינן חוזרות לנראטיב הישן ואף לא מחקות את המודל המערבי של הפמיניזם, אלא יוצרות תנועה שנמצאת בקונפליקט דיאלקטי עם כל אחד מהם. המאמר של סאליבן הוא הדגמה מאלפת של הדרך שבה מתמודדות נשים איראניות לאורך כל המאה העשרים עם הדיכטומיה מערב/מודרניות - מזרח/מסורת, ושל הצלחתן לייצר בכל פעם נראטיב מקורי ההולם את זמנו, שאיננו מחקה את המערב וגם איננו חוזר לעבר.

מאמרה של לילה אבר-לור'וד, "הנישואין בין הפמיניזם והאסלאמיזם במצרים: דחייה סלקטיבית והדינמיקה של פוליטיקה תרבותית פוסט-קולוניאלית", מציג את השלב העכשווי של הוויכוח המתנהל במצרים מאז המאה התשע-עשרה על היחסים בין הפמיניזם לבין הלאומיות התרבותית. הוויכוח מתנהל בין אלה הממקמים את שחרור האישה בלב התפתחותה של האמה והחברה לבין אלה הטוענים כי פרויקט כזה הוא יבוא מערבי זר. המחברת טוענת, כי המבנה העכשווי של הוויכוח הזה מגלה משהו שבדרך כלל נטיים להתעלם ממנו, והוא, שאלה הדוחים אידיאלים פמיניסטיים בנימוק שהם יבוא מהמערב עורכים למעשה סוג של דחייה סלקטיבית של תפישות מערביות. "מה שמאפיין את האסלאמיסטים", היא אומרת, "הוא שהם מקטלגים עצמאות מינית וחירויות ציבוריות כמערביות, אבל הם נמרצים מאוד בהגנתם על זכותן של נשים לעבוד, כמעט שאינם מטילים ספק בחשיבות השכלתן של נשים וחובקים ללא הרהור נוסף את האידיאלים של הנישואין הבורגניים. אבל כל אלה הם מרכיבים של פרויקטים מודרניים של ראשית המאה העשרים, שאפשר לבנותם בקלות 'פמיניסטיים' ושמקורותיהם נטועים במערב, בדיוק כמו המנהגים

המיניים שהם מסתייגים מהם באימה" (עמ' 243-244).

באמצעות ניתוח מקורות שונים ומגוונים, כגון סדרות טלוויזיה פופולריות המייצגות לדידה את הפן הפרוגרסיבי של החברה המצרית, וכן כתבי-עת, ספרים וספרונים, הנמכרים בחנויות, בדוכנים ובמסגדים והמייצגים לדבריה את תפישות האסלאמיסטים, מראה המחברת, שהשוני בין שתי הקבוצות איננו גדול כפי שחושבים. האסלאמיסטים מסתייגים אולי מעבודת נשים בתחום הציבורי, בניגוד לכותבי סדרות הטלוויזיה, אבל בכל הנוגע לערכים הקשורים לחינוך ולנישואין כמעט שאין מחלוקת ביניהם. יתר על כן, אבו-לור'וד טוענת, כי ראיית האישה כמי שמקומה בבית בתפקיד הרעיה והאם, הנתפשת כאסלאמית מסורתית, היא גם הראייה המערבית הבורגנית. כדי לאשש זאת היא מראה את הדמיון בין מה שהיא מכנה הפרוגרמה הפמיניסטית-מודרניסטית של קאסם אמין, במאה התשע-עשרה, לבין זו של האסלאמיסטים בשלהי המאה העשרים. לסיכום טוענת המחברת, שהנשים המצריות העירוניות בנות זמננו, הרעולות והחשופות, בנות כל המעמדות, הן יורשות של הרווחים הפוליטיים שהשיגו נשים אחרות, שהמשיכו בדיוק מן המקום שבו הפסיק אמין, כשם שהן נהנות מפירות המדיניות הנאסרית בתחומי החינוך והתעסוקה (עמ' 251-262). כפי שטוענת ישים אראט בהקשר התורכי - הביקורת הפמיניסטית של שלהי המאה העשרים היא המשך ישיר של מהלכים שהחלו כחלק מפרויקט המודרניות של ראשית המאה.

Remaking Women הוא קובץ מאמרים עשיר ורבגוני הן מבחינת תכנון, הן מבחינת המקורות ושיטות המחקר שעליהם מבוססים המאמרים והן מבחינת טווח הזמן שבו הוא עוסק. חשיבותו בכך שהוא שופך אור חדש על פרויקט המודרניות במזרח התיכון בהקשר של הנשים. צודקת דניז קנדיוטי (Kandiyoti) כאשר היא אומרת באחרית הדבר, כי תחום לימודי הנשים במזרח התיכון נותר זמן רב 'נעול' באישור לא-ביקורתי של המודרניות, או במגננה מתנצלת של מה שייצג כביכול את 'המסורת'. הקטגוריות הבינאריות מסורת/מודרנה ומזרח/מערב הטילו צל כבד על התחום, וחשיבותם של המחקרים בספר זה בכך שהתנתקו, כל אחד בדרכו, מן המסגרת הזאת והראו את המורכבות, הניגודים והכפילויות של המודרניות, ובסופו של דבר את חוסר התועלת שבניסיון להציג תופעות פוסט-קולוניאליות במושגים של זרות (מערבית) או אותנטיות (מקומית) (עמ' 283).

חשיבותו העיקרית של הקובץ היא במסר המשותף של המחקרים המתפרסמים בו, דהיינו שעל-אף מגבלותיו של פרויקט המודרניות במזרח התיכון, הוא זה שאפשר בסופו של דבר את הביקורת המופנית כלפיו - היוצאת, כאמור, מפיהן של המרוויחות הראשיות ממנו. חבל רק שהקובץ מתמקד בעיקר במצרים, שכן

רות ברזילי-לומברוזו

המאמרים הכלולים בו מעידים על רוחבו ועומקו של תחום לימודי הנשים במזרח
התיכון ומצביעים על הצורך בהרחבת היריעה המחקרית.

רות ברזילי-לומברוזו

ביבליוגרפיה

Bozdoğan, Sibel, and Kasaba, Reşat (eds.), 1997. *Rethinking
Modernity and National Identity in Turkey*, Seattle: University
of Washington Press.